

sem látja el, s velük kezdtem foglalkozni... A magyar hospice mozgalom elindításában is szerepet vállaltam..."

Az önéletrajzi beszámolót követően *Cipó Rózsa*, a topolyai Községi Napló munkatársa kérdezett életről, halálról, szeretetről, szeretetlenségről, relaxálásról, angyalokról, hogy honnan jöttünk, hová megyünk, globalizációról... Mi pedig figyeltünk, hallgattuk, szívtuk magunkba a szavakat, azok értelmét, de főként Polcz Alaine lényéből igyekeztünk valamit a magunkévá tenni. A nyolcvanéves asszony szemében hamisítatlan élet- és emberszeretet ragyog, amit nem lehet nem észre venni.

Ebből az élményből s a kedvenc idézetből (amely azonos ezen írás címével) fogalmazódott meg legfontosabb kérdésem: Miért van az, hogy a középkorú emberek zöme nem engedi meg többé magának a változást, úgy érzi, nem kell többé fejlődnie, nem fogadja be az újat, nem látja értelmét az olvasásnak, úgy érzi, nincs igénye, módja arra, hogy változtasson, megkeseredve várja a naplementét?

„Ha az élet delelőjén túl nem teszünk valamilyen fordulatot s nem nyitunk a spirituális dolgok felé, nem vagyunk többé fejlődőképeseek. Az egyházak kizárólagossága miatt egyre több a szabadon hívő ember, aki egy legfelsőbb lényben hisz... Ha az életdelelőn nem nyitok a szellemi felé, s nem kezdek alkotóan élni, a caritas felé fordulni, akkor megmerevedem, zátonyra futok.” – válaszolta.

Folytattuk volna, de jött az intő figyelmeztetés: jó lenne, ha beleférne a programba a palicsi villámlátogatás.

Örömmre csatlakozhattam a kellemes társasághoz. Az író, a Magyarországról vele együtt érkezett minisztériumi főtanácsos, *Kálóczy Katalin*, s a topolyai vendéglátó, *Bábi Csaba* könyvtárigazgató társaságában tekinthettem meg a néhai dicső Törleyek birtokát, s tavunk ékességeit. Alaine szavai még sokáig visszacsengnek fülemben:



„Milyen szép ez a faszor! Nézd, hiszen ez a tó sokkal nagyobb, mint gondoltam! Kedvesek itt az emberek... Csodaszép ez a szobor...”

Sokat kellene tanulnunk tőle. A délelőtti ki-merítő beszélgetés, a palicsi séta után délután ötkor Polcz Alaine találkozott topolyai olvasóival, akik többen vannak, mint bármelyikünk is gondolta volna. Dugig megtelt az olvasóterem, annak ellenére, hogy a hőség igencsak megkínzott mindenkit.

Polcz Alaine pedig újra beszélt életről, halálról, szeretetről, szeretetlenségről, s arról, hogy olvasni kell, mert ő sem csak az, aki volt, hanem mindaz, amit szenvedéllyel olvasott.

Mengyán Ildikó

A kétszáz éves Teleki Téka

Ha nagyon biztos vagyok a dolgomban, azzal hízelgek magamnak, nincs a magyar könyvtáros társadalomban olyan lélek, aki ne halott volna a marosvásárhelyi Teleki Tékáról. Másutt, más foglalkozások, értelmiségi létformák között már elképzelhető. Magam is találkoztam olyan kiváló magyar filozófussal – kilencven előtti ellenzékivel –, aki a határon túli világból csak a kincses Kolozsvárig látott el, ott is másodrendű bölcselek nevét sorolta fel. Nem látta a könyvektől a könyvek tárát.

A kétszázadik életesztendejébe lépő marosvásárhelyi könyvesház, gr. Teleki Sámuel (1739–1822) alkotása az erdélyi könyvtárak közül az első volt, amely már a XVIII. század végén – midőn alapítója már kikölcsonözte olyik darabját gyűjteményének, holott a könyvesház mai épülete még nem is állott – meghirdette alapítólevelében, hogy közkönyvtárként kíván a hazának szolgálni. A közműveltségi állapotok javítása, a felvilágosítás, a szellem gyarapodása volt a cél. Nemes, humanista célkitűzés. S az illuminátus eszmék gyakorlatba ültetése – ma, kétszáz év távlatából visszatekintve úgy látjuk – sikeres volt. Megérte az erőfeszítést, anyagi áldozatot, a szolgálat vállalását az akadályok és akadékoskodók, a politikai rendszerek változandósága és könyvtári törvények (törvényszegések) forgandósága ellenére is. A „latin gróf”, Teleki Sámuel tudta, hogy az információ (a tudomány mint az információ tárháza) a könyvekkel kezdődik egy olyan világban, amelyet a Gutenberg-csillagzat egyre erősödő fénye világít be.

Nem hízelgünk ugyanakkor magunknak: tudjuk, hogy a kétszáz éves könyvtárak nem a világ legöregebb bibliotékái. A British-ekkel és Bibliothèque Nationale-okkal mérve, fiatalok. Úgy mondhatnánk, az érett férfikor alsó határát már elérték az efféle

szakadatlan tevékenységgel dicsekvő könyves intézetek, tárházak, olvasó-paradicsomok. Egyidős az OSZK-val, a nemzet könyvtárával, azonos célok érdekében hívták őket életre főnemesi szülőatyáik.

Az erdélyi könyvesházak elsősorban az iskolák kiegészítő intézményei: a szász evangélikus gimnáziumok, református kollégiumok (főiskolák) és katolikus gimnáziumok, unitárius felső iskolák mellék-hajói, az oktatás tartozékai. Igaz, nélkülük elképzelhetetlen az iskolákban a tanítás-tanulás, de a skóla falai között folyó kezdeti, bátortalan kutatás egyúttal bűvárkodás a múltban. S a könyvtár a XVIII. században gyakran már múzeumi szertárat, képtárat, címertárat (armariumot) ritkaság- és kuriózumgyűjtemény is jelent, levéltárként is fungál. Ezek a funkciók utóbb szétválnak, kiválnak a könyvtárból, önállósulnak.

Könyvtárunk mellett 1916-ig működött a nagyírú Teleki nemzetség levéltára, az erdélyi fejedelemség korának egyik leggazdagabb okmánygyűjteménye, volt fegyvergyűjtemény, és ma is itt található Teleki Domokosnak, az alapító fiának ásványkollekciója.

Marosvásárhelyen abban az 1802. esztendőben működik egy ferencrendi kolostor szerény könyvgyűjteménnyel, a reformátusok kollégiuma (két évvel később kezdi el benne a matematika tanítását Bolyai Farkas) és a katolikusok algimnáziuma. A kollégium 1557 óta városunk szellemi életének szereplője, könyvtára folyton gyarapszik. A XVIII. század végén, a XIX. század elején valószínűleg kb. akkora lehet, mint amekkorát Teleki Sámuel is egybeszedegetett 1822-re (40–50 ezres kötetsszámmal). A katolikusoké szerényebb, hiszen ők csak néhány éve költözhetek be az amúgy protestáns többségű városba.

A polgárok (papok, tanárok, tanítók, gazdatisztek, kereskedők, orvosok-gyógyszerészek, katonatisztek, mezőgazdászok) mellett a legmozgékonyabb réteg a nemesifjából és jövőendő honorationorból verbuválódott, királyi táblai joggyakornoki kar (a bírák és ülnökök). Ők a könyvek valódi (és elméletben számba jöhető) fogyasztói. Aranka György unszolására Erdélyi Nyelvmívelő Társaságba szerveződnek. Időről időre felpezsdül a város szellemi élete. Hetivásárokon sokan keresik az olcsó és olvasásra alkalmas könyvet, kalendáriumot, újdonságot, eladó személyi könyvtárak, hagyatékok kótyavetyére kitett darabjait. A városban vannak előfizetői az Erdélyi Híradónak, az Erdélyi Múzeumnak, a Siebenbürger Boténak és a pesti, bécsi, pozsonyi lapoknak, folyóirásoknak. Sokan jártak külföldön egyetemre, még többen hallgattak neves tanárokat Pesten vagy Bécsben. Van közönség az értelmiségi „multságokhoz” ebben az alig nyolcezres városban.

A könyvnyomtatás ugyan 1802 előtt néhány évvel indul útjára a Maros partján, de Kapronczai Nyerges Ádám halála után megreked, a korszak legvaskosabb tudományos művét, Mátyus István Diaeticáját nem itt, hanem Pozsonyban, illetve Kolozsvárott nyomják ki, holott Mátyus uram tulajdonában van a nyomda. 1802-ben végrendeletileg átkerül a Református Kollégium földszinti traktusába, s ettől kezdve valóban megkezdődik a vásárhelyi könyvek szerkesztése, kiadása, terjesztése.

Nem célunk a szellemi légkör bemutatása, itt csupán jelezni kívántuk, hogy Teleki törekvései távolról sem légtüres térben válnak valósággá, s hogy egy efféle könyvtár valószínűleg alapkö is lehetett volna egy jövőendő és csak 1945 után megtelepülő marosvásárhelyi egyetem számára.

A kétszáz év során a könyvtár ismert pezsgő, növekvő, bizakodó éveket, időszakokat (1802–1824/25) és stagnáló, vegetatív létre korlátozó értékörzést (a XIX. század nagyobbik hányadában). Voltak időszakok, amikor a közélet porondján is nézetek csaptak össze fenntartása vagy megszüntetése, átköltöztetése, újrahaznosítása körül, volt parlamenti vita tárgya és került az MTA támogatottjainak sorába. Tudósok bűvárkodtak benne (történészek, családfakutatók, irodalmárok, bölcselők, szélhámósok), és minden Marosvásárhelyre látogató számára buzgón ajánlgatták a helybeliek mint nevezetességet. Vendégeknyvünkben nagy nevekre bukkanhatsz, a magyar irodalom, a Nyugat klasszikusaira.

Hitbizomány volt, utóbb a tulajdonjogot meg kellett osztaniuk a Telekieknek a Református Egyházzal, majd 1948-ban államosították. Volt önálló könyvtár és csatoltak hozzá másik, szintén értékes könyvtárat, a Bolyai Gyűjteményt, az egykori Református Kollégium tanári nagykönyvtárát, majd 1974-től részlegé lett a Maros Megyei Könyvtárnak. Fenntartója a megyei önkormányzat. Ma részleg, állomány – Fondul Teleki–Bolyai. Eddigi önállósulási küzdelmeiben elbukott a bürokrácia és az érdektelenség, a megyei önzés és a rosszul felfogott lokálpatriotizmus sekély pocsolyáiban.

Állományaiban az egyes töredékkönyvtárak továbbra is elkülönülnek: pontosan felmérhető, mit hozott magával az átszervezés Mikházáról, a ferences kolostorból és mit Székelykeresztúrról, az Unitárius Gimnáziumból, mit adományozott nekünk Turnowszky Sándor szociológus özvegye és Halász Józsefnek, a radikális Károlyi-párt hívének leánya, mit örököltünk a Hallerek kerelőszentpáli grófi könyvtárának töredékeiből és milyen orientalista gyűjteménnyel gazdagította Antalffy Endre poliglott könyvtára polcainkat. (Számos értelmiségi helyezte letétbe köteteinek és kéziratainak egy részét, pl. itt őrizzük Zoltán Aladár zeneszerzői szakkönyvtárát.)

Öt éve a Telekiek svájci és nyugat-európai lezármazottai megkeresték egykori könyvtárukat, és alapítványt hoztak létre.

Ez az alapítvány (ma már nálunk is bejegyzett jogi személy) segítette a könyvtár épületének felújításában – sikerült csökkenteni a falakban a nedvesség-szintet –, állta a könyvtárról szóló soknyelvű kiadványok nyomdai költségeit, támogat minden anyagi és szellemi törekvésünkben. Köszönet érte. Terveik között szerepel a gépesítés bővítése, az ablakok cseréje, a légkondicionáló berendezés beszerzése és felszerelése.

Az állami fenntartás elégtelen. Ezért pályázunk, mint minden halandó a Kárpát-medencében. Ez egyfajta szinten tartás, az úszni tudás művészete, hiszen a Kárpát-medence peremére állítólag már Árpád bejövetele előtt egy nappal nagy betűkkel kiírták: „Mélyvíz, csak úszóknak!”

A kétszázadik évfordulóra megmozdult végre az önkormányzat, a könyvtár legfelső vezetése is. Augusztusra ünnepségeket hirdetett, elkezdődtek a szervezési tapogatózások, egyeztetések, tárgyalások. A megyei önkormányzat (neve: Tanács) végre elérte a közgyűlésben, hogy összegeket folyósítsanak a műemlék épület és kapu, a belső vizesblokk csőrendszere felújítására (az 1960-as években látott a könyvtár utoljára kőműveseket, mázolókat és mindenrendű mesterembereket egyszerre).

Ugyanakkor az alapítvány pályázatokon igyekszik beszerezni azt a pénzt, amelyből októberben a Telekiek kívánságát is figyelembe véve az „igazi” ünnepségeken is megemlékezünk Teleki Sámuel soha meg nem hálálható tetteiről. Lesz ünnepi tudományos ülészak, hommage-kötet, Teleki-színhelyek megtekintése, polgármesteri fogadás. November óta a könyvtár fiatal munkatársai (a régóta esedékes fiatalítás 1999–2000-ben végre megesezt, e mellett a Teleki Alapítvány egy ifjú filosz kutatót fizet, aki a Tékában végzi munkáját, segíti a tudományos munkát) kéthavonta időszaki kiállításokon (könyvkötészet, illusztrációk, ex librisek, bibliák stb.) mutatják be a Téka kincseit.

Szerencsére a nyugalomba vonult munkatársak sem lettek hűtlenek a könyvtárhoz. *Dr. Deé Nagy Anikó*, aki monográfiát jelentetett meg az alapítóról 1997-ben, minden alapítványi szervezői és tudományos vállalkozásban részt vesz, *Zsigmond Irma* a régi könyvkötők titkait kutatja. 2002 egyben Bolyai-esztendő is.

Az évek óta folyó munka során a Bolyai János-féle kéziratokat több munkatársunk (*Ambrus Hedvig*, *Deé Nagy Anna*, *Vakarcs Szilárd*) fejtí és írja át egy modern, oly régóta nélkülözött kritikai összkiadás számára. (A munka irányítója *Benkő Samu* Kolozsvárott.)

Az idei esztendőben jelent meg (Marosvásárhely, Mentor kiadó), tizenöt évi munkafolyamat végén a XVI. századi nyomtatványok kétkötetes katalógusa (e sorok írójának irányításával), készül a XVII. századi európai nyomtatványok kétszer olyan vastkos, annotált jegyzéke.

A kétszáz éves könyvtár előtt számos feladat áll. Mindjárt itt az erdélyi magyar egyetem, a Sapientia karainak Marosvásárhelyre települése által elénk dobott kesztyű: hogyan tudunk megfelelni az egyetemi könyvtár hiányában annak a feladatnak, amit az oktatás segítése, dokumentálása jelent.

Az állomány számítógépes feldolgozása éppen csak elkezdődött. Szükség van új szakemberekre, magyarul tudókra, idegen nyelveket és régi kultúrákat ismerőkre. Még mindig enciklopédistákra. (Erdélyben ez mindig napi jelenség és persze szükséglet volt.) És persze számítógépekre, programokra, internetes összeköttetésre.

Helyiségeket kellene szerezni.

Kinőttük a rendelkezésünkre álló termeket. Lenének is elméletileg, csakhogy az azokban tanyázó intézmény számára helyet kellene találnia a városi önkormányzatnak. Nem nagyon igyekszik a polgárok mestere.

A saját kiadványok számának növelése.

Publikációs lehetőségeink, hála istennek, korlátlanok. Pályázat útján szert kellene tenni némi pénz-magra, a kiadói költségek fedezetére.

Jelen lenni a nagy tanácskozásokon, tudományos ülésszakokon. Meg kellene próbálkoznunk hasonló(k) szervezésével, akár az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel közösen.

Jó kapcsolatok ápolása a magyarországi testvér-intézményekkel, iskolákkal, a minisztériummal, a közönség, a látogatók érdeklődésének további ébren tartása. Állandó PR-szövögetés.

És persze a nálunk tárolt anyag vertikális feldolgozása is várat magára. A horizontális kutatás után végre mélyre kell ásni. Rengeteg felfedezni valónk van, rengeteg dolgunk. És nem kevés öröm vár ránk, úgy hiszem.

A kétszáz éves Teleki Téka apolitikus intézmény, amennyiben korunkban valaki/valami ment' maradhat ettől a vírustól. Megőrizte – így hisszük – az alapító Teleki Sámuel végrendeletében foglaltakat. Egész pontosan annak szellemét: a haza és a nemzet, az utódok, a tolerancia és a korszerű magyarság szolgálatában európai intézményként hatni és segíteni, utat mutatni, hagyományt ápolni, újat nyújtani és buzdítani.

A marosvásárhelyi szellemi élet nyomóörzőjének lenni. Szolgálni a soketnikumú (jelzőtlen) közösséget.

Sebestyén Mihály